

ORSZÁGSZÉPÍTÉS

AZ ORSZÁG SZÉPSÉGE látszólag csak két tényezőből, természeti szépségekből és építészetből áll. Ha alaposabban vizsgáljuk a kérdést, rájövünk arra, hogy ezen a két tényezőn kívül van még egy harmadik is, amely nem olyan körülhatárolható ugyan, mint az előbbieket, de sokkal lényegesebb azoknál. Éppúgy van ez, mint az otthonok szépségeinél, ahol nemcsak a belső felépítés és a bebútorozás a fontos, hanem van ennél valami fontosabb is, amit kissé fellengzős szóval az otthon lelkének nevezhetnénk. Ez a lélek rendszerint szerény apróságokban búvik meg: bútorok, szőnyegek jelentéktelennek látszó elhelyezési különbségében, virág, kép vagy szobor helyének megválasztásában, függönyök redőjében, vagy akár egy hamutartó vagy otffejtett könyv képében. Hiába tervezi meg a házat vagy lakást híres építész, a bútorokat elsőrangú iparművész, hiába gondolnak ők raffináltan „a lélekre“ és terveznek apró eredetiségeket a lakásba, a lélek mégsem költözhetik be mással, csak a lakóval együtt, — ha ugyan beköltözik — együtt él vele és vele költözik is ki. Csodálatos dolog, hogy az otthonnak ez a szépsége jobban szereti az egyszerűbb kis lakásokat, mint a pompázó palotákat. Így vagyunk az országok hasonló jellegű szépségével is. Fontosak a természeti adottságok, fontosak az építészeti műrecek, de van «inái még fontosabb: az a megnevezhetetlen valami, ami apróságokban rejtőzik és jobban szereti a kis országokat, mint a nagy birodalmakat.

A motorközlekedés kialakulása révén a kis falvakon átfutó országutak főforgalmi útvonalakká fejlődtek és apró eldugott helyek szépsége kutatók témájából közkinccsé lépett elő; ezzel előtérbe került az ország szépségének legfontosabb tényezője.

Falvak, amelyek azelőtt csak nagynéha láttak idegent, ma az átvonuló forgalom állandó pora ellen védekeznek. Évtizedek előtt kis- és nagyvárosok kirakata a pályaudvar és szálloda, község háza és templom között húzódott meg, ma lehullott a lepel mindahány házról, amely köves út mellett fekszik. Az országok képe mindkevésbé koncentrálódik egyes helyekre, hanem szétterül hosszú útvonalakon és a belső vándorforgalom élénkülésével a feltárt utaknak mind több mellékhatása nő. Minél jobban terebélyesedik a látogatott utak térképe az ország képét alkotó mozaikszernek között, annál nagyobb szerepet játszik a falu és a falusi ház. Lassan oda jutunk, hogy a Baedeker

háromcsillagosai elvesztik vakító fényüket. Úgy a csoportban, mint a magányosan utazók, unottan hallgatják az autókarok vezetőinek beszédét. Elkerülnek a híres múzeumokat és szó nélkül veszik tudomásul, hogy a valóságban láthatják mindazt, amit reprodukciókból és prospektusokból, festői felhőkkel körítve, már behunyt szemmel is ismernek. Keresnek azonban valami mást, a kis falusi házak és tanyák között, valamit, amiből a népi sajátosságot érzik ki. Mind többen és többen lesznek, akik nem a barackot, vagy más sokat hangoztatott eredetiséget keresnek, hanem valamit, ami apróságokon keresztül a lélekbe húzódik és amit csak akkor vesz észre az utazó, mikor már új tájakon jár, vagy hazaérkezve visszagondol utazására.

Ez az ország igazi lelke, az ország megbúvó szépsége.

Joggal felvetődik ezután a kérdés, lehet-e ilyen finom szellemi, alig meghatározható tulajdonságot fejleszteni vagy rendszabályozni? Intézkedésekkel, korlátozásokkal és szabályzatokkal nem lehet tenni semmit. Nagyon sokat használ azonban e téren az egyéni kezdeményezés serkentő ereje és irányítása. Sajnos a magyar lélek, bármennyire él is benne az egyéni kezdeményezés vágya és a szépnek megbecsülése, mégis hajlamos arra, hogy azt a sok szépet, amit önmaga munkájával, vagy a rendelkezésére álló eszközökkel létre tudna hozni, tétlenségbe, nemtörődömségbe hagyja fulladni. E téren nem szolgálhat mentségül a szegénység, mert csodálatosképpen éppen a pénz rejti magában a veszedelmet, — főleg az a kevés kis többlet — amely lerántja faluhelyen a nád- és zsúptetőket, hogy cserép- vagy palatetőt rakjon a helyükbe. Ugyanez a kis pénztöbblet viszi az ízléstelen, gyári bútort a tanyákba, cseréli fel műselyemharisnyával, gyári cipővel és egyéb tucatholmival a népi munkát. Városainkban pedig ízléstelen gipszcirádákkal, fertelmes tornyocskákkal ékteleníti el épületeink nagyrészét.

A városokban a városrendezés tudománya örökös a megállapított szépségek felett és a jövő fejlődésén. Szaporodik a szigorú szabályrendeletek sora, és kiterjeszkedik a kisebb városokra is, de a falu szépsége védtelenül ki van téve az ízléstelenség és tömegholmi pusztításainak. A város- és országrendezési intézkedések erősen befolyásolják a szépzésművészi kérdéseket, de rendszerint csak nagyvonalú szempontokat vesznek figyelembe. Nem törődnek azonban a polgárok otthonának apró részleteivel, amelyek végül is az ország igazi szépségét jelentik.

Szabályrendeletek megakadályozhatják azt, hogy ízléstelenségek csúfítsák el a már meglévő szépségeket, de új szépségeket nem fognak teremteni.

Szépséget sohasem szabály teremtett, hanem mindenkor egyéniség, valamely eszme, vagy eszmeközösség által lelkesítve. Az eszme, különösen pedig a közös eszme, ma sajnos nagyon hiányzik. Vidéken a vállalkozásnak csak anyagi részével törődő kőművesmesterek munkája ma rettenetes pusztítást visz véghez az ország külső megjelenésén, ami ellen a küzdelmet mielőbb fel kell venni, ha nem akarunk előbb-utóbb arra eszmélni, hogy érintetlen szépségében semmi sem maradt meg ebben az országban. A küzdelem abból állana, hogy az ország minden jóérezésű polgára egygyé legyen abban a törekvésben, hogy országunkat

szebbé tegyük. Nincsen olyan szegény, vagy hatáskör nélküli ember, aki ne gyarapíthatná az ország szépségét.

Ha végigfutunk mindazokon a lehetőségeken, amelyek a mai viszonyok között rendelkezésünkre állanak, rájövünk arra, hogy minden polgárnak megvannak e téren kötelességei.

Figyelembe véve az ország szerkezetét, a munka úgyszólván önmagától csoportokra tagozódik. Első csoportnak tekinthetjük az ország életének legkisebb egységét, a falusi portát. Ez van egyúttal leginkább elhanyagolva. Második csoportba tartoznak a falusi tér, utca, templom, temető, kultúrház, stb. A harmadik csoportot képezik a vidéki városok. Itt már városháza, megyeháza, utak, hidak, parkok stb. alkotják a szállítás tárgyát. A negyedik, a legnagyobb közösség csoportja: a főváros. E téren már nem járatlanok az utak, de azért még sok a tennivaló. Végül az ötödik csoportba volnának oszthatók az országos jelentőségű szépítések, úgymint hegyek, tavak, folyók, sőt romok és egyéb műemlékek is.

A fenti csoportosítást az jellemzi, hogy az apró egységtől halad a legnagyobb közösségig, az egyéntől az államig és ez a fokozat egyidejűleg rámutat arra a lényeges szerkezetbeli különbségre, amely szállítás és rendezés között fennáll. Rendezés mindig országos elgondolásból indul ki és halad a legkisebb egység felé, míg a szállítás feladata a részletek megoldása és ezért az egységes elgondolást nem igényli, hanem eredményezi.

Első kérdés a kis porták szállítás. Kapcsoljuk ki az új házak építését, amelyek amúgyis bizonyos mértékben alá vannak rendelve az országos rendezésnek. A készülő és részben meglévő rendelkezések szépészeti szempontból sok kívánivalót hagynak hátra, de ennek a cikknek keretén belül mi csak a már meglévő értékek megmentéséről és elhomályosult értékek feltámasztásáról, az egyéni ízlés felébresztése révén, akarunk beszélni.

A magyar falusi ház, nagy általánosságban, keskeny homlokfalával kint áll az utcavonalon. Egyszerű nyeregteretű oromfalat alkot. A „tisztaszobá”-nak két ablaka az utcára néz. Az udvart lécz- vagy deszkapalánk választja el az utcától s a ház falánál végigfutó tornác az udvarra néz és az utcáról is látható. A szerkezet tiszta egyszerűségében szép. Vegyük sorjában mindazt, ami szépségét megbontja. Falusi kontár kőművesek az utcai homlokzatot értelmetlen, suta tagozatokkal bontják meg. Lizenákat, nyomorodott oszlopokat, párkányokat mesterkednek a sima falra. Az ablakokat ízléstelen malterdísszel körítik és sajnos igen gyakran színes csempedarabokat helyeznek el a vakolatba. Az utcáról felcsapódó sár és por a világos fal lábát pár nap alatt bepiszkítja. Az apró kis homlokzat olykor nem ad elég teret a kőműves fantáziájának, s a padlás eldeszkázott háromszögű falát elvakolják a tér bővítésére.

A tisztítás tovább terjed. A deszkapalánk helyét elfoglalja a sodronyháló. A tornác belsejét ízléstelen szobafestéssel éktelenítik el; az utcai részen lekerül a zsindely-, nád- vagy zsúptető és pala, cserép vagy bádoggal kerül a helyére. A régi, mohos nád- vagy szalmatető mindig hátrább és hátrább vonul a ház belső vége felé, a módosabb gazdánál

már csak az ólakon találjuk meg és a gazda szégyenli, hogy azokat nem tudta kicserélni. A nád- és zsúptetőket a hatóság tiltó rendelkezései bélyegzik meg. A tűzbiztosító társaságok nem biztosítják a nádtetős házakat. Pedig nincs az a falusi tetőfedő anyag, amely szépségben vetekedhetnék a bemohosodott nád- vagy szalmatetővel. Hőszigetelése és tartóssága folytán a legkiválóbb tetőzet; mint egyetlen hibáját, tűzveszélyességét emlegetik.

Az utóbbi években a nád- és zsúptetők tűz elleni impregnálása lényegesen tökéletesedett és ma már oly olcsó eljárásokat ismerünk, amelyek által ezek a tetők felveszik a versenyt a cserép- és palatetőkkel. A tűzbiztos szalmatetőt elsősorban az építési hatóságoknak és biztosítótársaságoknak kellene ismernie, de ezek nem vesznek róla tudomást. Az Alföld vizeinek mértéktelen lecsapolása kiirtotta nádasainkat és az a kevés, ami megmaradt, kitűnően fizet, mert belső építőanyagként külföldre is szívesen vásárolják. A kevés nád nagy keresletnek örvend, ezért drága. Fuvarozási költséggel együtt már drágább a nádfedél, mint a más tetőfedő anyag. Nádfedésre tehát már csak ott számíthatunk, ahol a helyszínen terem. Sokkal előnyösebben állunk a szalmával, különösen akkor, ha tudományos kísérleteket végeznénk a tört, vagyis géppel csévelt szalmának tetőfedőanyagként való felhasználásával és tűzelleni impregnálásával. Ezzel karöltve a szalmatető népszerűségét keli feleleveníteni. A szalmatetőt ma úgy szégyenli a gazda, mint néhány évvel ezelőtt a népviseletet. Rendszeres munkával el lehetne érni, hogy büszke legyen rá, értékelje, mint ahogy kezdi felismerni a fiókos szekrényekből előkerült ruháinak értékét.

Közhangulat és divat népies, rusztikus irányba fordult és ez új lendületet ad a már-már kiháló népművészetnek. Azelőtt az öreg, primitív festésű cserépkályhákat nem javították meg, hanem lebontották és olcsó vaskályhákat állítottak helyükbe. Ma a padlásokról előkerülő egy-két darabjukért annyit fizetnek, mint amennyibe a vaskályha került. Ügynökök járkák a falukat és kutatnak kézfestésű kályhacserepek után. Természetes, hogy ez nem marad következmény nélkül. Elkövetkezik a házi cserépmunka megbecsülése és remélhető, hogy a rozsdás vaskályhák helyére újra szépfestésű kályhák vagy búboskemencék kerülnek. Hasonlóképpen állunk a bútorokkal és ruházzal. A konjunkturális fellendülésben bizonyos visszaélés elkerülhetetlen. Ügynökök és kereskedők lelkiismeretlen hajszája tömegmunkába sodorja a falusi kézművesek egy részét, szériában készítenek utánzatot, ami ideig-óráig ijesztő mérveket ölthet, de következményeiben áldásos is lehet. A tömeggyártás ugyanis értékcsökkenést eredményez és a falu népe ösztönösen rájön, hogy az értékes és szép munkáért többet fizetnek. A népművészet terén csakhamar meg fog indulni az egészséges kiválasztódás.

Sokkal nehezebb a helyzet a falusi háznál. A parasztház forgalmi értékét nem emeli annak szépsége. A nép ösztönös szépérzéke nem talál támaszt a nagyobb keresletben. Nem mondja neki senki, hogy szebb a portája, mint a szomszédé. Ki dicséri meg, amiért szépen rendben tartja nád- vagy zsúpfedelét, hogy tisztára meszeli a ház homlokzatát, hogy szép színes elhúzást festett a lábazon, ahol por

és piszok alig látszik és könnyen átfesthető, hogy ablakfáit színesre mázolta, hogy ablakában muskátlit van, hogy az oromfalán kedves felírást vagy virágos díszet faragott, hogy a ház előtti lócáját is szépen kifaragta és nem kopott Thonet-széken ülnek verőfényes vasárnap délután az öregasszonyok a ház előtt, hogy a tornácot nem pesti szobafestővel mázoltatta ki, hanem fehérre meszelte és lógó kukoricacsövekkel és piros paprikával díszítette!

Törődik ezzel a falusi bíró, pap, tanító, jegyző vagy foldesúr? Szó esik erről a gazdakörben, beszél neki erről a rádió, ír neki erről a naptár vagy a kisújság? Legfeljebb arról beszélnek a piacon vagy a faluvégi híd karfáján, hogy gazduramnak jól megy most, mert szép piros csempét rakott, vagy cifra maltert faragott a városi kőműves a házára és pesti piktor föstött a tornácára kínai sárkányokat.

Egészen kevés kis kultúrirányítás is gyors és hatásos eredményt érne el ezen a téren. írásbeli és képes útmutatás, buzdítás, a nép-irányító helybéli bíró, pap, tanító, jegyző és földesúr számára, akiktől előszóval hatna át a népre. Rádióval, képesnaptárakkal közvetlenül a néphez kellene fordulni. Vidéki csoportkirándulások vezetői a legszébb falusi portát is bemutatathatják, ha a hazai nyaralás megszervezői, vagy más országos kultúrszerv venné magának azt a fáradságot, hogy nyilvántartsák a szép portákat. Bizony büszke az a gazda, akinek házát megmutatják a városiaknak. Faluhelyen a pénznek százszoros értéke van, apró kis díjak osztogatásával óriási kultúrérzék lobbanna fel a nép között. A hírmondónak megmaradt egy-két szép magyar porta mintául szolgálna a népművészet renaissance-ában. Sajnos eddigi telepítéseink és falusi kislakásépítés-szövetkezeteink építkezései csak rontották a nép ízlését, pedig jóérezékű művészekkel megteremtett telepes falu új élettel frissítene fel a nép építő ösztönét. A vázolt kultúrmozgalom és a vidéki középítések művészi, gondos kivitele néhány év alatt átformálná a falusi porták képét és megmentene azokat a további pusztulástól. Hasonló eszközök állanak rendelkezésre ahhoz, hogy a kisebb közösségek alkotásait széppé tegyünk. Háború után módunkban lett volna, hogy a hősi emlékművek útján a művészet ihletével szórjuk tele az országot. Sajnos az ellenkezőt értük el velük. A középítkezések és egyházi építkezések révén gyakran nyílik alkalom arra, hogy a falu térkialakításait előnyösen befolyásoljuk. A kertkultúra emelése terén felvilágosító és irányító munkára van szükség. A vármegye, az egyházközségek és uradalmak, birtokok keretéből az egyéni kezdeményezésnek és eredményes munkának határtalan tere nyílik.

Még fokozottabb mértékben találjuk meg ezeket a lehetőségeket nagyobb községekből és vidéki városokban. Az új építésügyi törvénytervezet sok üdvös rendelkezést tartalmaz a rendezés terén, de hiányzik belőle természetesen az, ami az egyéni kezdeményezés feladata, nevezetesen a községek és városok jellegzetességeinek megőrzése és fejlesztése. Gondoljunk csak Egerre, Esztergomra, Szegedre, Pécsre, Székesfehérvárra. Mindegyiknek külön zamatja van. Pedig minden lehetőet elkövettek annak érdekében, hogy nagyváros legyen, hogy száználmasan majmolja a fővárost vagy általában a városok nemzetközi kultúráját. A városok szabályozási terveinek elkészítése, amiről az

országos építésügyi törvény rendelkezni fog, kétségtelenül fontos, de elképzelhető-e szépszerűeti szempontból jó szabályozási terv anélkül, hogy a város jellege előzetesen ne tisztáztassék? Kutató és felvilágosító munkának kell a tervezést megelőznie. A városok jellege történetükben gyökeredik. A múltban és az élő jelenben. A polgárok hajlandósága a családjuk múltjával fonódik össze. Külföldről importált építésügyi szabályzat nemcsak a város jellegét fenyegeti veszedelemmel, de a tradíciókban (egészséges, de következményeiben káros) ellenállásra talál. Régi kapualjakban, udvarokban, kertekben, telekosztásokban, útvonalak görbületében a múlt rejtőzik és nem mind elmaradottság, ami különbözik a főváros rendezett részétől. A különösségekben kincs rejlik, amit ki kell bányászni és meg kell tisztogatni. Országos rendelettel intézkedni e téren vajmi nehéz, legfeljebb általánosságban lehet. Az egyéni, főleg az ősi polgárság kezdeményezésének kell utat engedni, sőt ösztönözni a sablonos szabályzatok fésülése helyett.

Budapestnek is az volt az átka, hogy fejlődésének tetőpontján nem ismerte fel a múltban gyökeredző jellegét. Valamikor minden egyes újonnan épülő világvárosi bérpalotának örültünk és ma már siratjuk a kis földszintes várbeli házakat és undorral nézzük a helyükön terpeszkedő sokemeletes bérpalotákat. Negyven év előtt, városfejlesztési hevíletből, lerombolt várkapukat újraépítjük. A városrendezés kíméletlen nyaktilójától véletlenségből megmenekült templomokat túlzott szeretettel féltjük. Az elhordásra javasolt Gellérthegyet, lebontani kívánt Citadellát ma büszkén kivilágítjuk. Ugyanakkor még nem tartunk ott, hogy a főváros dunaparti és fürdő jellegéért annyi áldozatot hozunk, hogy levakarjuk kevés áldozattal a nemzetközi kulturfestéket. Elég csak azt az egy aktuális példát felemlíteni, hogy a Dunakorzó, a régi pesti zamat, a pesti múlt követelődző folytatása, nehéz, küzdelmes csatát kell hogy vívjon a pár év óta odatolakodott villamosal.

Ráeszméltunk egy-két értékünkre, de nem domborodik ki még a város agyonnyomorított egyénisége. Igen mélyre került az internacionális törmelék alá, ahonnan csak merész bányászok fáradtságos munkája hozhatja ki és rakhatja össze apró darabokban. A sugárutak és körutak korán túlvagyunk, de még nem múlt el a veszély, hogy a bécsi Ringet vagy külföldi formulákat akarjunk utánozni, régi kertek és városképek teljes eltörlése árán. A nagyváros jellegének tisztázása tudományos és igen nagy munkát kíván. Egyének törtető lelkes összeműködését igényli és harcot a „bizottságok“ és „tanácsok“ elszürkítő törekvésével szemben.

Bizottságilag még nem sikerült műalkotást teremteni. Mindazideig a város művészete nem fog felvirágozni, amíg a tanácskozások akarnak teremteni. A bizottságok hatásköre ma túlbuzjándzik. Tulajdonképpen a városi parlamentáris ténykedésnek nem volna szabad tovább terjednie a szükségességek leszegezésénél. Ha a közvélemény felveti valaminek a szükségességét, szakértők bizottságának kellene a bizonytalan szükségességet szakszerűen körvonalazni és a kivitel anyagi módozatait megállapítani. Ettől a pillanattól az egyéni felelősségnek kell előtérbe lépni. Teljes felelősséggel szakértők tanácsával kell az illetékes hatalom-

nak a megbízást a művésznak megadnia. A szabadság és egyéni felelősség mezején terem egyedül a művészet és csak ez a levegő őrzi meg és fejleszti tovább a város egyéni jellegét is.

Bizottságok munkája volna arra hivatott, hogy a város szépsége felett őrkdjék. Azonban a bizottság a felelősséget elporlasztja, de a bizottság egyes tagjainak aggodalmait mégis összegezi és ebből a gyávaság hegye dagad fel. Felelősségtudattal csak egyén rendelkezik, bátor csak egyén lehet, bizottság soha. Márpedig e két tényező hiányában egyéni jelleg, szépség nem születik, hanem elsorvad.

A főváros fejlődésén, képenek változásain a bizottságok fakó köpönyege fekszik. Bátoratlan és szegény, nincs aki szülőjének vallja magát. Látnivaló, hogy minél feljebb haladunk a közösségek létráján, annál nehezebb a szépség felkarolása. A vidéki városok életében még kevesebbet játszik szerepet a bizottságok és tanácsok működése, az egyéni hatalom nagyobb. A fővárosban az egyénre és a város egyéniségére ráfekszik a bizottságok és bizottságok szülte szabályrendeletek tömege. Itt nem segít más, mint az, hogy az építési és városrendezési adminisztráció közegeit művészi készség és érzék rostáján is átszűrjük, viszont nagyobb hatalmat juttassunk a kezükbe, nagyobb felelősséggel. Ez úton a városi polgár egyénisége felszabadul a nemzetközi abroncsok alól és ezzel a város egyénisége és szépsége is felszabadul hosszú és sorvasztó elnyomatásából.

A legnagyobb közösség, az ország szépsége még gazdátlan parlag. Tudjuk, hogy van, de az egésszel vajmi keveset törődnek. Az idegenforgalom ébredése miatt kapkodunk ide-oda. Felfedezzük a Balatont, Mátrát, Bükköt, Börzsönyt, Bakonyt és Hortobágyot. Aratjuk ami vadon nő. Gondozni, ápolni, vetni és művelni csak akkor kezdünk, mikor olyasvalamit látunk sorvadni, aminek értékét az idegenforgalom periszkópján át észrevettük.

Rá kell jönnünk arra, hogy az ország szépségét gondozni kell a falusi portától a természeti kincsekig. A pusztulóban lévő értékeket meg lehet menteni, új szépségek születésének talaját fel kell tömi és a magot el kell vetni, mert ha így folytatjuk, a közeljövőben az ország szépségének mezején már nem lesz mit aratni.

KAFFKA PÉTER